

4. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΕΝ ΚΑΒΑΛΑΙ ΚΑΙ ΚΑΛΑΜΙΤΣΑΙ

Ἐν Καβάλα—Τὴν παράθεσιν ὀλίγων σχετικῶς ὄστράκων ἐν τῇ μελέτῃ ἡμῶν «Νεάπολις-Χριστούπολις-Καβάλα» (ΑΕ 1936, σ. 7 εἰκ. 9), καθὼς καὶ τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι τὸ ἱερὸν τῆς Παρθένου Θεᾶς ἔπρεπε νὰ τοποθετηθῇ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν μέχρι τότε εὐρημάτων εἰς τὸ ἔναντι τῶν σημερινῶν γραφείων τῶν ἐν Καβάλα Αἰγυπτιακῶν Βακουφικῶν κτημάτων (ΑΕ ἔ. ἄ. σ. 36 εἰκ. 2, I, ἐνταῦθα εἰκ. 1) οἰκόπεδον, ἦλθε τυχαίως νὰ ἐπαυξήσῃ καὶ νὰ ἐπιβεβαιώσῃ

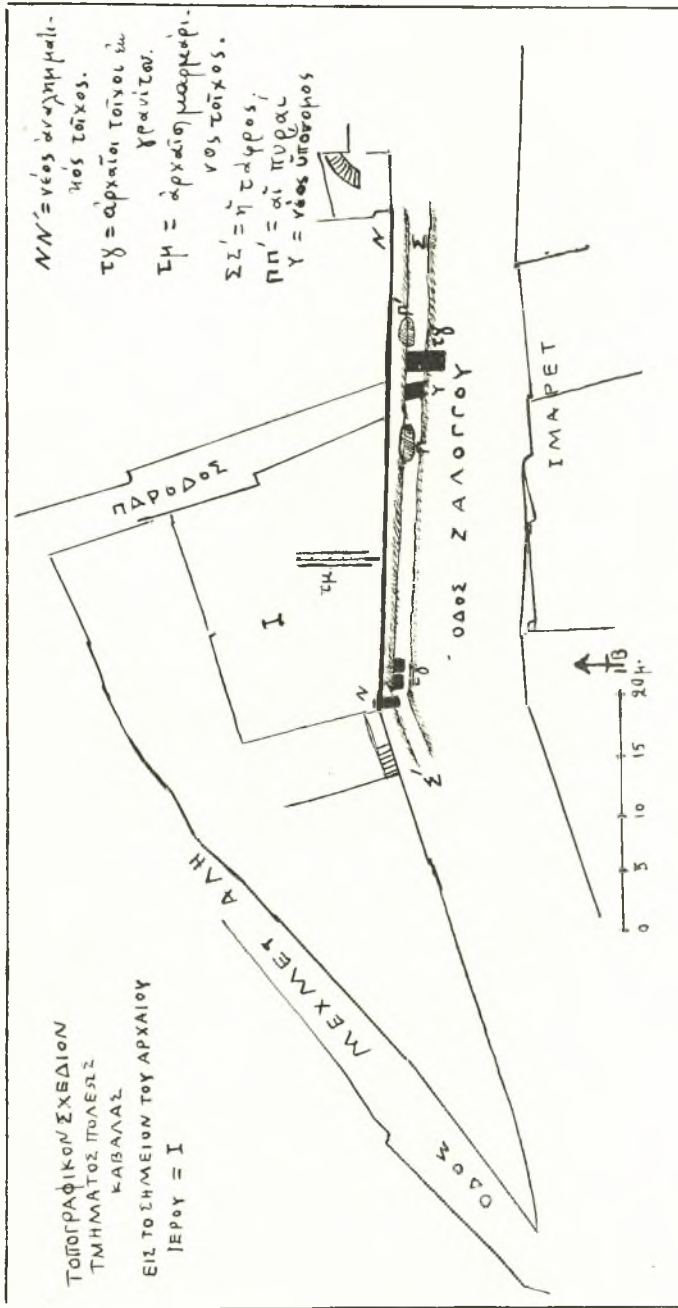

Εἰκ. 2. Μέρος μελανομόρφου κύλικος ἐκ Καβάλας.

μέγας ἀριθμὸς θραυσμάτων (ὄστράκων), ἀνηκόντων εἰς χαρακτηριστικὰ ἀγγεῖα τοῦ ἔκτου π. Χ. αἰῶνος.

Ἡ διάνοξις τάφρου ὑδραγωγῶν σωλήνων παραλλήλως πρὸς τὸ ἀριστερὸν κράσπεδον τῆς ὁδοῦ Ζαλόγγου ἐν Καβάλα καὶ κατὰ τὰ σημεῖα Σ Σ' τῆς εἰκ. 1 ἀπεκάλυψε κατὰ τὸν παρελθόντα Φεβρουάριον εἰς βάθος μόλις 0,25 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς ὁδοῦ τὰ κατάλοιπα δύο ἀρχαίων πυρῶν (ΠΠ' εἰκ. 1).

Τῆς πρώτης πυρᾶς αἱ διαστάσεις ἦσαν περίπου 1×1 μ. καὶ πάχους 0,30 μ. Τῆς δευτέρας τὸ περιεχόμενον ἦτο πολὺ τετραγυμένον καὶ τὰ ὄστρακα ἦσαν διεσκορπισμένα μέχρι τοῦ τοίχου τγ. εἰκ. 1.

Εἰκ. 1. Τοπογραφικὸν σχέδιον τμήματος τῆς πόλεως Καβάλας.

Ὡς δάπεδον τῆς πρώτης πυρᾶς εἶχε χρησιμοποιηθῆ ὁ φυσικὸς γρανίτης, φέρων τὰ ἕλη τῆς ἐπὶ τόπου ἀνάψεως τοῦ πυρός, ἐνῶ ἐντὸς τοῦ περιεχομένου τῆς δευτέρας πυρᾶς εὐρέθησαν καὶ τινὰ τεμάχια λεπτοτάτων μαρμαρίνων πλακῶν, χρησιμοποιηθέντα ἴσως ὡς στρῶσις τοῦ δαπέδου τῆς, καθ' ὅτι ὁ φυσικὸς βράχος εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο ἦτο ἀποσσεσθρωμένος καὶ μαλακός.

Ἐντὸς τῆς τέφρας τῶν πυρῶν, πλήρους ὀστῶν ζώων (κυρίως προβάτων), θαλασσίων ὀστρέων καὶ ἀνθράκων, εὐρέθησαν ἀμύπολλα ὄστρακα, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς μεγάλως ηὔξηθη διὰ τῆς κατὰ τὸν παρελθόντα Ἰουλίον, δαπάναις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, διενεργηθείσης ἐρεῦνης. Ἐκ τῶν 4000 περι-

Εἰκ. 3. Μέρος Μηλιακοῦ πινακίου μετὰ παραστάσεως λέοντος ἐκ Καβάλας.

που ἀδιακρίτως γραπτῶν ἢ μὴ ὀστράκων, ἐκ τῶν ὁποίων πολλὰ καὶ ὡς μικροσκοπικὰ τοιαῦτα, ἀλλὰ καὶ ὡς μεγάλα συγκολληθέντα τμήματα ἀγγείων προσεχῶς θὰ δημοσιευθῶσιν, ἐξάγεται συνολικῶς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ ἐν Καβάλα λατρεία ἀνέρχεται καὶ πέραν τῶν ἀρχῶν τοῦ Ε' π. Χ. αἰῶνος, ἡλικίαν τὴν ὁποίαν παρεδέχθημεν διὰ τὸν μαρμαρίνον περίπτερον Ἴωνικὸν ναὸν τῆς Παρθένου Θεᾶς (ΑΕ ἔ. ἀ. σ. 23).

Ὅτι δὲ ἡ τέφρα καὶ τὰ ἐν αὐτῇ εὐρεθέντα καὶ περισυλλεγμένα ἀρχαῖα θραύσματα μέχρι τοῦ μικροσκοπικωτάτου εἶναι κατάλοιπα τῆς λατρείας τῆς ὡς ἄνω Θεᾶς, διαπιστοῦται ἐκ δύο ὀστράκων, φερόντων ἐγκαράκτους ἀναθηματικὰς ἐπιγραφὰς τύπου γραμμάτων ἀρχαϊκοῦ: [...] ΕΣ ΜΑΝΕΘΕ[ΚΕΝ] καὶ ΠΑΡΦ[ΕΝΟΙ].

Ἐκτὸς τῶν διαφορῶν κατηγοριῶν τῶν εὐρεθέντων ὀστράκων: Ἴωνικῶν, Ἀττικῶν (εἰκ. 2), Κορινθιακῶν, Νησιωτικῶν (Ροδιακῶν - Μηλιακῶν εἰκ. 3),

Ναυκρατικῶν (Χιακῶν (;) εἰκ. 4-5), Λακωνικῶν ἀγγείων, ἀξιοσημείωτα εἶναι καὶ τὰ ἐξῆς μικροεργήματα : δύο κεφαλαὶ πηλίνων εἰδωλίων τῆς πολοφόρου θεᾶς καὶ ἄλλα τμήματα προφανῶς τῆς ἰδίας κρατούσης ἐπὶ τοῦ στήθους περιστεράν, ἡμίτομον καρποῦ ροιᾶς, εἰδώλια ζῶων καὶ πέλεκυς ἀμφίστομος ὀστείνως διάτρητος (Artemis Orthia πίν. CLXIII 6 καὶ πίν. CLXVI 2). Καὶ ὅσον ἀφορᾷ μὲν εἰς τὴν θρυμματώδη τῶν εὐρημάτων κατάστασιν, αὕτη εἶναι γνωστὴ ἐκ παρομοίων εὐρημάτων βόθρων καὶ θυσιῶν, τὸ ὅτι ὅμως ἐλάχιστα μεγάλα μέρη ἀγγείων ἠδυνήθημεν ν' ἀποτελέσωμεν ἐκ πολλῶν συνανηκόντων ὀστράκων, ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονός, ὅτι δυνατὸν μέρος τοῦ περιεχο-

Εἰκ. 4. Ναυκρατικὸν ὀστράκον ἐκ Καβάλας.

μένου τῶν πυρῶν νὰ ἐξετείνετο καὶ πέραν τῆς νοτίου πλευρᾶς τῆς διανοιχθείσης τάφρου ΣΣ, ὅπου ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐπεκτείνωμεν τὴν ἐρευναν ἡμῶν, καὶ δεύτερον, ὅτι πρὸ τῆς ἐργασίας ἡμῶν ἐν Καβάλα καὶ κατὰ τὴν διεύρυνσιν τῆς ὁδοῦ Ζαλόγγου ἀφηρέθη προφανῶς μέγα μέρος τοῦ πάχους τῶν πυρῶν, αἵτινες σήμερον εἰς ὀλίγον μόνον βάθος ἀπὸ τοῦ κυβικοῦ λιθοστρώματος ἔκειντο.

Μεταξὺ τοῦ προαναφερθέντος περιεχομένου τῶν πυρῶν οὐδὲ ἐν ἐρυθρόμορφον ὀστράκον παρατηρήθη, ὅπερ σημαίνει ὅτι, ἢ ἐν ταῖς πυραῖς λατρεία ἢ ἐν ἀνάγκῃ καὶ μεταφορὰ τοῦ περιεχομένου των ἐκ τινος λαμπροτέρου τοῦ ἱεροῦ βωμοῦ καὶ ἐπὶ τῶν ὄργων τοῦ φυσικοῦ βράχου ταφῆ εἶναι προηγουμένη τῶν ἀρχῶν τῶν ἐρυθρόμορφων ἀγγείων, τοῦ τελευταίου δηλαδὴ τετάρτου τοῦ ἔκτου π. Χ. αἰῶνος.

Είχ. 5. 'Η ένί τού δσφρέκου είκόνος 4 παράστασις κατά συμπλήρωσιν.

Εἰκ. 6. Μαρμάρινον ἀνθέμιον καὶ πηλίνη ἡγεμών κέραμος ἐκ Καβάλας.

Ἐν τῇ παρὰ τὰς πυρὰς ἐπιχώσει εὐρέθησαν καὶ τὰ ἐν τῇ εἰκόνι 6 παρατιθέμενα θραύσματα μαρμαρίνου ἀνθемίου καὶ πηλίνης ἡγεμόνος κέραμου. Τὸ ὀδοντωτὸν περίγραμμα τῆς δευτέρας καθὼς καὶ τὰ λευκά, ἐρυθρὰ καὶ καφεῖ χρώματα τοῦ ἀναγλύφου ἀνθемίου τῆς ἀνάγουσιν ἡμᾶς εἰς κεραμώσεις ἀρχαϊκῶν γνωστῶν ἄλλοθεν τύπων.

Ἐν Καλαμίτῳ — Ἡ ἐν Καλαμίτῳ ἀνασκαφῇ διεξαχθεῖσα ἐφέτος εἰς τὸν μεταξὺ τῶν σημείων I καὶ II τοῦ παρενθέτου πίνακος A τῶν ΠΑΕ

Εἰκ. 1. Πηλίνη βᾶσις μετ' Ἴωνικοῦ κυματίου ἐκ Καλαμίτῳ.

1936 σ. 81 χῶρον, καὶ μὲ σκοπὸν νὰ ἐνώσῃ τὰ ἐν λόγῳ τμήματα τῶν δύο προηγουμένων σκαφῶν οὐδὲν δυστυχῶς κτήριον ἐπέτυχεν, εἰμὴ τοίχους τινάς, ἐκ τῶν ὁποίων εἰς κάθετος ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος τοῦ περιβόλου εἶναι μιᾶς θαυμασίας διὰ τὸν τραχὺν γρανίτην λιθοδομῆς, οἱ δὲ λοιποὶ νεώτεροι καὶ δὲν στηρίζονται ἀμέσως ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ βράχου.

Ἐντὸς τῆς γνωστῆς ἐκ τῶν ἄλλων σκαφῶν καὶ πλήρους μεγάλων θραυσμάτων ὀξυπυθμένων ἀμφορέων ἐπιχώσεως εὐρέθησαν πάμπολλα καὶ πάλιν ὄστρακα ἀπὸ τῶν τοῦ γνωστοῦ γεωμετρικοῦ διακόσμου τοῦ ἔκτου π. Χ. αἰῶνος μέχρι τῶν τελευταίων Ρωμαϊκῶν χρόνων, πηλίνη κεφαλὴ εἰδωλοῦ σ τύρου, μέγα θραῦσμα πηλίνης γωνίας ἀντικειμένου - ὑποστηρίγματος¹

¹ Εἰς τὸ Μουσεῖον Θάσου ὑπάρχουσι πολλὰ ὅμοια ἀντικείμενα.

φέροντος ἀνάγλυφον Ἴωνικὸν κυμάτιον (εἰκ. 1), πέντε χαλκᾶ νομίσματα¹ καὶ αἱ ἐξῆς 19 ἐνεπίγραφοι λαβαὶ καὶ χεῖλη ὀξυπυθμένων ἀμφορέων.

Ἐξ ἀνασκαφῶν Καλαμίτσας

- 1) Ἀμφιπόλεως. Χρόνων γενικώτερον ἀπὸ Αὐγούστου μέχρι Γαλληνοῦ. Κεφαλὴ Γοργοῦς κατ' ἐνώπιον ἐφ' ἑνός, Ἀθηναῖσα ἰσταμένη ἐφ' ἑτέρου.
- 2) Φιλίππων(;) πρώτου μ. Χ. αἰῶνος. Κεφαλὴ αὐτοκράτορος ἐφ' ἑνός. Ἄποικοι δύο ἀροτριῶντες ἐφ' ἑτέρου.
- 3) Ρωμαϊκὸν αὐτοκρατορικὸν τετάρτου μ. Χ. αἰῶνος.
- 4) Βυζαντινὸν Κομνηνῶν (1143-1180)
- 5) Ὀλως ἐφθαρμένον καὶ ἀδιάγνωστον.

Κ. Κ.

Ἀριθ. 1. λαβή, διαστάσεις σφραγίδος 0,045×0,020 μ.

ΕΠΙΦΙΛΩΝ[ΟΣ]
ΘΕΥΓΕΝΕΥΣ
ΚΝΙΔΙΟΝ Θ.

Ἀριθ. 2. λαβὴ ῥαβδωτή, διαστάσεις σφραγίδος 0,035×0,021 μ.

θύρσος ἀνάγλυφος. ΘΑΣΙΩΝ ΕΥΦΡΙΛΛΟΣ.

Ἀριθ. 3. λαβή, διαστάσεις 0,027×0,019 μ. Πρόχους ἀνάγλυφος.

ΔΑΜΑΣΤ[ΗΣ]]ΜΕΘΑΣ[ΙΩΝ].

Ἀριθ. 4. λαβή, 0,030×0,016 μ.]ΑΜΕΣΙΘ...ΟΥ[

» 5. λαβή. ΜΕ...

» 6. » μορφή ἐπὶ πρῶρας. Σ]ΠΑΥΣ[. 0,025×0,015. μ.

» 7. » γλαῦξ ἀνάγλυφος μεταξὺ δύο ἀστερίσκων καὶ περὶ αὐτὴν ἐπιγραφὴ δυσανάγνωστος. Α.

Ἀριθ. 8. λαβή. ΕΡΜΑΙΟΥΣ. 0,030×0,005 μ.

» 9. 3 χεῖλη. ΛΑΗ. 0,020×0,010 μ.

» 10. λαβή. 0,025×0,012 μ. φιαλίδιον ἀνάγλυφον. Α.

» 11. χεῖλος, 0,020×0,015 μ. σῆμα γωνιώδες.

» 12. » ΡΡΟΤΥΣ. 0,062×0,012 μ.

» 13. λαβή. ΞΑΥΣ. 0,030×0,007 μ.

¹ Εὐχαριστῶν θερμῶς τὸν Διευθυντὴν τοῦ Νομισματικοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν κ. Κ. Κωνσταντόπουλον διὰ τὴν μελέτην τῶν ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς Καλαμίτσας νομισμάτων, παραθέτω τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἐκπονηθὲν σχετικὸν σημείωμα.

- Ἄριθ. 14. » [...] SENO 0,025 × 0,018 μ.
 » 15. κέραμος. ἀνθέμιον. ΝΩΞΑΘ 0,035 × 0,022 μ.
 » 16. λαβή. χελώνη ἀνάγλυφος. [Π]ΥΛΑΔΗ[Σ] ΘΑΣΙΩΝ ΦΑΝΟΚ[ΛΗΣ] ΠΑΕ 1935, σ. 38. 1.
 » 17. λαβή. ARTEMO. ΠΑΕ ἔ. ἀ. 40, 14.
 » 18. χεῖλος. [Τ]ΡΙCΥΝΔΙ. ΠΑΕ ἔ. ἀ. 39, 10.
 » 19. λαβή. ΕΚ.Κ. ΜΑΡΤ. 0,010 × 0,007. ΠΑΕ ἔ. ἀ. σ. 40, 19, σχδ. 3.

Περὶ τοῦ πλήθους τῶν ὡς ἄνω ἀμφορέων ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι ἐκ τούτων οἱ φέροντες ἐπὶ τῶν λαβῶν των τὰς παλαιότερας χρονολογικῶς ἐπιγραφὰς καὶ κυρίως τῶν ἐργοστασίων τῆς νήσου Θάσου (ἐφέτος ἔχομεν καὶ μίαν σφραγίδα Κνίδου), ἔχουσιν σφαιρικώτερον τύπον, χεῖλη ἀπλούστερα καὶ ὁ πηλός των εἶναι ἐρυθρός, ἐνῶ οἱ φέροντες τὰς νεωτέρας χρονολογικῶς Ἑλληνικὰς καὶ Λατινικὰς ἐπιγραφὰς ἔχουσι περίγραμμα ἐπίμηκες, στεφάνην πλατυτάτην, ὥστε νὰ δύναται νὰ ἐντυπωθῇ ἐπ' αὐτῆς ὀλόκληρος σφραγίς, ὁ πηλός των εἶναι κιτρινωπὸς καὶ τὰ τοιχώματά των χονδρότερα.

Τάφος — Ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Καβάλας-Καλαμίτσας καὶ ἔναντι περιπόου τοῦ ἑξοχικοῦ ἐκκλησιδίου Παναγούδας εὐρέθη συγχρόνως μὲ τὴν ἀνασκαφὴν ὑπὸ

Εἰκ. 2. Κτερίσματα τοῦ τάφου Καλαμίτσας.

τῶν ἐπισκευαζόντων τὴν ὁδὸν στρατιωτῶν τάφος ἀρχαῖος, τοῦ ὁποίου τὸ περιεχόμενον παρελάβομεν.

Ὁ τάφος ἦτο κατεσκευασμένος ἐκ πολλῶν καθέτων πλακῶν γρανίτου. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τὸ κάλυμμά του δὲν ἦτο μονόλιθος πλάξ, τὰ ὄμβρια ὕδατα καὶ ἡ ἐκ τριμμάτων γρανίτου ἐπίχωσις κατέστρεψαν μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου καὶ τὰ ἐν αὐτῷ κτερίσματα. Ἐκ τοῦ τάφου προέρχονται τὰ ἐν τῇ εἰκόνι 2 παρατιθέμενα ἀγγεῖα, ἕτερον φιαλίδιον ἐκ κυανῆς ὑαλομάξης μετὰ

κιτρινολεύκων ἐκ τῆς ἰδίας ὕλης διακοσμήσεων, ὑαλίνη κουβαρίστρα, χάνδραι κυανῆς ὑαλομάζης, ἀποτελοῦσαι προφανῶς περιθέραιον, 35 ἐν ὄλῳ τὸν ἀριθμόν, διαφόρου μεγέθους, ὥστε αἱ περὶ τὸ μέσον νὰ εἶναι μεγαλύτεραι καὶ σχήματος ῥόμβου, καὶ τὰ ἕξῃς ἑννέα χαλκᾶ νομίσματα, κείμενα ἐντὸς τοῦ μεγαλύτερου ἀγγείου τῆς εἰκόνης 2, τῶν χρόνων Ἀντιγόνου Γονατᾶ.

Γ. ΜΠΑΚΑΛΑΚΗΣ

Ἐκ τάφου Καλαμίτσας

1 - 4 Ἀντιγόνου τοῦ Γονατᾶ (277 - 239 π. Χ.) Κεφαλή νεαροῦ Ἡρακλέους ἐφ' ἑνός, ἱππεὺς ἐφ' ἑτέρου.

5) Τοῦ αὐτοῦ. Κεφαλή Ἀθηνᾶς ἐφ' ἑνός, σάτυρος ἐγείρων τρόπιον ἐφ' ἑτέρου.

6 - 7) Τοῦ αὐτοῦ. Μακεδονικὴ ἀσπίς ἐφ' ἑνός, Μακεδονικὸν κράνος ἐφ' ἑτέρου.

8 - 9). Δύο ἐφθαρμένα πιθανώτατα τοῦ αὐτοῦ.

Κ. Κ.

5. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑΙ ΕΝ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΙ

Κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1937 ἀπησχολήθην ἐν δυτικῇ Μακεδονίᾳ καὶ κατὰ τὴν Χαλκιδικίην.

Διελθὼν ἐκ Κοζάνης ἐμελέτησα ἀνάγλυπτόν τινα σαρκοφάγον μετακομισθέντα ἐκεῖ ὑπὸ τοῦ δικηγόρου κ. Κων. Τσιτσελίκη δαπάνῃ τοῦ δήμου Κοζάνης ἐκ τοῦ πρὸς ΝΝΔ αὐτῆς κειμένου παρὰ τὸν Ἀλιάκμονα χωρίου Βέντσι ἢ Βέντσια (τὰ). Περιγραφή τοῦ σαρκοφάγου τούτου θὰ δημοσιευθῇ ἀλλαχοῦ.

Τσοτύλιον. Ἡ περιοχὴ τοῦ κεντρικοῦ σήμερον τούτου χωρίου, χωρὶς νὰ περιέχῃ τὰ ῥεῖπια μεγάλης τινὸς πόλεως, πλὴν ἂν τὸ Μπουφάρι λογισθῇ τοιοῦτον, ἔχει ὅμως πολλοὺς παλαιοὺς συνοικισμοὺς εἴτε καθαρῶς διακριτοὺς, εἴτε εἰκαζομένους ἐκ τῶν τάφων καὶ τῶν ἄλλων εὐρημάτων.

Τυχαίως εὐρέθησαν ἐντὸς μὲν τοῦ χωρίου Τσοτυλίου τάφος παρὰ τὴν οἰκίαν Γ. Τσοῦμη περιέχων ἐν πινάκιον (πιατέλλαν) καὶ ἕτερον ἄωτον νῦν, ἔχον τὸν ὄμον διακεκοσμημένον διὰ γωνιῶν καὶ στιγμῶν, ἐπὶ τοῦ λόφου δὲ τοῦ Γυμνασίου ἕτερος τάφος ἐνέχων δύο λόγχας σιδηρᾶς, μικρόν τι χαλκοῦν λείψανον καὶ θραύσματα ἀγγείων ἐν οἷς ραμφόστομον.

Τὰ Λεβίνια. Ἐφέτος προσεῖλκυσε τὴν προσοχὴν ἡμῶν ἐν τῇ περιοχῇ ἡ θέσις Λεβίνια (τὰ) ἔνεκα τῆς ὁμοιότητος τοῦ ὀνόματος αὐτῆς πρὸς τὸ ὄνομα